Гаврищук Анастасія Сергіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Міжнародні економічні відносини»;
Коляда Олена Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної політики,
маркетингу та бізнес-аналітики;
Державний податковий університет

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Транснаціональні корпорації (ТНК) є одними з ключових гравців у сучасній глобальній економіці. Вони здійснюють значний вплив на економічний розвиток держав, зокрема України, через інвестиції, розвиток виробничих секторів, впровадження інновацій, створення робочих місць і підвищення конкурентоспроможності економіки. Водночас їхня діяльність може створювати ризики, зокрема витік капіталу, ухилення від оподаткування, тиск на національних виробників і посилення залежності від зовнішніх ринків. Для мінімізації таких ризиків держава застосовує фінансові механізми регулювання.

Ефективність фінансових механізмів регулювання впливу ТНК залежить від законодавчої чіткості, інституційної спроможності державних органів, прозорості бізнесу та відповідності міжнародним стандартам. Комплексний підхід дозволяє Україні максимально використовувати переваги присутності ТНК і водночас зменшувати ризики фінансової залежності.

Серед основних фінансових механізмів регулювання ТНК є митно-тарифна політика, що включає використання мит, акцизів та тарифних пільг для стимулювання локалізації виробництва та захисту внутрішнього ринку. Значну роль відіграє валютне регулювання та контроль руху капіталу, спрямовані на запобігання виведенню прибутків у офшори та забезпечення репатріації дивідендів у межах закону. Додатково застосовується посилення вимог до фінансової звітності й аудиту, що забезпечує прозорість корпоративного управління та підвищує відповідальність ТНК. Важливою складовою є державна інвестиційна політика, яка включає створення індустріальних парків, спеціальних економічних зон та фондів підтримки стратегічних галузей [1].

Важливим інструментом фінансових механізмів регулювання впливу ТНК є податкове регулювання, зокрема контроль трансферного ціноутворення. В Україні основним нормативним документом є Податковий кодекс (розділ про трансфертне ціноутворення), а також постанови та інструкції ДПС. Законодавство передбачає: обов’язкову фінансову звітність ТНК, визначення ринкових цін для внутрішньогрупових операцій та моніторинг трансакцій для запобігання ухиленню від оподаткування. Наприклад, якщо дочірня компанія

ТНК в Україні продає продукцію головному офісу за заниженою ціною, це зменшує оподатковуваний прибуток в Україні. Для боротьби з такими схемами податкові органи застосовують методику порівняння з ринковими цінами. Крім того, держава використовує податкові стимули, як-от пільги чи податкові канікули для новостворених виробництв, проте такі інструменти потребують чіткого регулювання, щоб уникнути зловживань [2].

Водночас діяльність ТНК часто супроводжується агресивним трансфертним ціноутворенням, коли корпорації переміщують прибутки між юрисдикціями з метою мінімізації податків, що призводить до зниження податкових надходжень до державного бюджету та формує залежність ключових секторів економіки від іноземних гравців. Також ТНК можуть впливати на політичні та економічні процеси, що потребує додаткових фінансових механізмів державного контролю [3].

Важливим напрямом протидії є посилення вимог до фінансової звітності та розкриття бенефіціарних власників. Обов'язкове декларування і моніторинг фінансових потоків дозволяють державі контролювати, куди і як переміщуються прибутки ТНК. За даними Національного банку України, лише частина ТНК виконує вимоги повного розкриття інформації, що ускладнює контроль і створює додаткові ризики.

Україна поступово інтегрує міжнародні стандарти прозорості. OECD розробила програму BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), яка спрямована на боротьбу з трансфертним ціноутворенням і мінімізацію використання офшорних схем. Україна приєдналась до цих рекомендацій, зокрема через імплементацію правил звітності та автоматичного обміну фінансовою інформацією (CRS). Країни, які впровадили високі стандарти прозорості, застосовують фінансові санкції за порушення правил трансфертного ціноутворення. Досвід таких держав показує, що поєднання законодавчої чіткості, міжнародного обміну інформацією та ефективного контролю зменшує ризики ухилення від податків і сприяє розвитку національної економіки [4].

Паралельно з посиленням контролю та дотриманням міжнародних стандартів, Україна продовжує формувати власну політику залучення іноземного капіталу. Держава заохочує іноземні інвестиції через надання субсидій, пільгових кредитів або державних гарантій. Наприклад, ТНК, які створюють нові виробничі потужності, можуть отримати компенсацію частини витрат на обладнання або податкові пільги. Водночас важливо забезпечити баланс: інвестиційні стимули не повинні створювати переваги для окремих компаній за рахунок національних підприємств, для цього застосовуються договори про взаємний захист інвестицій, які гарантують стабільність умов ведення бізнесу.

Ще одним напрямом фінансового регулювання є контроль за рухом капіталу, який дозволяє державі впливати на обсяги іноземних інвестицій та забезпечувати фінансову стабільність. Даний контроль включає митні тарифи,

ліцензування імпорту/експорту та валютне регулювання. Наприклад, обмеження на репатріацію дивідендів або контроль за валютними операціями можуть запобігти надмірному відтоку коштів з країни [5].

Отже, для підвищення ефективності фінансових механізмів регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні доцільно реалізувати низку комплексних заходів. Передусім важливо посилити вимоги до їхньої економічної присутності, що передбачає створення офісів, управлінських центрів та виробничих потужностей на території країни. Не менш значущим є підвищення прозорості фінансової звітності та обов'язку щодо повного розкриття кінцевих бенефіціарних власників, що забезпечить належний контроль за рухом капіталу. Варто також удосконалити методики контролю трансфертного ціноутворення, впровадивши стандартизовані процедури та чіткі керівні інструкції, а також переглянути законодавство щодо інвестиційних стимулів, щоб досягти оптимального балансу між залученням іноземного капіталу та захистом національних інтересів. Додатково необхідно регулярно підвищувати кваліфікацію персоналу контролюючих органів, зокрема щодо міжнародних стандартів BEPS і фінансової прозорості. Комплексне впровадження цих кроків дасть змогу державі посилити ефективність регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, зменшити ризики фінансових втрат та створити умови для стабільного розвитку національної економіки. В умовах війни це вкрай важливо, адже ефективне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій сприятиме зміцненню фінансової безпеки держави, забезпеченню стабільних надходжень до бюджету та створенню передумов для відновлення й сталого розвитку української економіки.

Список використаних джерел

1. Немировська О. В. Транснаціональні компанії та регулювання трансферного ціноутворення в Україні. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/nemirovska_0001.pdf

2. Збірник тез доповідей. Митна політика України в контексті фінансової безпеки. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Zb.tez-kruhlyi.stil_.mytn-2023-2024-1.pdf

3. Олійник Я.В. Імплементація плану дій BEPS: міжнародний досвід та стан в Україні. Київ, 2020. URL: https://ir.kneu.edu.ua/items/e0d1e912-3b35-44d4-a0c9-855bb02431c1

4. Вагіна Н. В. Ключові особливості нового валютного регулювання. Київ: Національний банк України, 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Vagina_pr_23-24.12.2021.pdf

5. Державна податкова служба України. Які податкові пільги та їх види встановлені чинним законодавством України. Київ, 2022. URL: https://vl.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/749402.html